

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Specifika práce s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami

příručka pro účastníky kurzu - pracovní text ke studiu

Pojďme spolu CZ.1.07/1.2.17/01.0011

Operační program Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

Rovné příležitosti dětí a žáků,
včetně dětí a žáků se speciálními
vzdělávacími potřebami

10. DĚTI SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

PhDr. Jarmila Burešová

Speciální vzdělávací potřeby mají děti, které se nemohou na základě nějakého zdravotního postižení nebo znevýhodnění (způsobeného zdravotním stavem nebo životními podmínkami) úspěšně vzdělávat běžným způsobem nebo za běžných podmínek - potřebují buď podmínky nějak uzpůsobit, nebo poskytnout podpůrná opatření.

Za žáky se speciálními vzdělávacími potřebami jsou dle § 16 školského zákona (zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání) považovány osoby se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním a sociálním znevýhodněním. V zákoně je také uvedeno, co do těchto kategorií zařazujeme:

Zdravotní postižení (podrobněji rozebereme dále)

- o Mentální
- o Tělesné
- o Smyslové (zrakové, sluchové)
- o Vady řeči
- o Autismus
- o Specifické poruchy učení
- o Specifické poruchy chování

Zdravotní znevýhodnění

- o Zdravotní oslabení
- o Dlouhodobá nemoc

Příčinou obou typů zdravotního znevýhodnění mohou být akutní nebo chronická onemocnění v klinickém či subklinickém stádiu (bez zjevných projevů). Nutná je v těchto případech spolupráce s rodiči, při práci s dětmi vždy vycházíme z doporučení lékaře.

- o Ke zdravotním znevýhodněním také patří lehčí zdravotní poruchy vedoucí ke specifickým poruchám učení nebo chování.

Sociální znevýhodnění - příčinou může být:

- o Rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením (sociokulturně znevýhodněné prostředí) - rozumíme tím prostředí, do kterého je dítě socializováno a enkulturováno (většinou na úrovni rodiny) a které ovlivňuje jeho psychický, především kognitivní vývoj (vývoj poznávacích schopností) negativním způsobem. *Socializace = proces pasivního i aktivního sociálního učení, v němž si člověk osvojuje (internalizuje, zvnitřňuje) určitý systém kulturních poznatků, norem a hodnot, sociálních rolí, způsobů chování a*

jednání, jež mu umožňují začlenit se úspěšně do určité společnosti a aktivně se účastnit společenského života. Enkulturační = součást procesu socializace, seznamování se s kulturou dané společnosti.

- o Ohrožení sociálně patologickými jevy.
- o Nařízená ústavní výchova nebo ochranná výchova.
- o Postavení azylanta.

Sociální znevýhodnění se může projevit u dítěte v různých oblastech, např. jako:

- o nižší stupeň rozvoje jemné motoriky,
- o slabší koordinace zrakového vnímání,
- o omezenější a kvalitativně jinak orientovaná slovní zásoba,
- o horší vyjadřovací schopnosti,
- o menší počet zvládnutých abstraktních pojmů,
- o nižší stupeň rozvoje kognitivních kompetencí (poznávacích schopností, intelektu).

Vhodná opatření budou podobná jako u dětí s poruchami učení (viz dále):

- o Všimnout si, co děti potřebují (většinou je to víc času na práci, dodatečné vysvětlení).
- o Ocenit snahu, i když je výsledek slabší.
- o Hledat silné stránky dítěte a na nic stavět.
- o Velkou pomocí může být kamarád - patron.
- o Zamezit zesměšňování.

Zdravotní postižení

Mentální (intelektové) postižení

Dítě s mentálním postižením má podstatné omezení

- o v intelektových schopnostech - úroveň poznávacích schopností dítěte je pod hranicí věkové normy
- o v adaptivním chování (vyjádřeném v koncepčních, sociálních a praktických adaptivních dovednostech) - snižena je schopnost přizpůsobovat se v měnících se podmínkách

Postiženo je cca 2-3% populace. Rozlišujeme několik stupňů postižení:

- o Lehké postižení - jedinci jsou schopni užívat řeč a dosáhnout nezávislosti v sebeobsluze a v praktickém životě (většinou tyto děti navštěvují ZŠ praktickou).
- o Středně těžké postižení - omezen je rozvoj řeči i sebeobsluha, jen někteří zvládnou čtení, psaní, počítání (navštěvují ZŠ speciální).
- o Těžké postižení - osvojena je jen jednoduchá řeč, jsou zde poruchy motoriky, vzdělávání je omezené (děti navštěvují ZŠ speciální).

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

PIONÝR

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- o Hluboké postižení - omezená je mobilita i komunikace jedince.

Na činnosti v oddílech se pravděpodobně tyto děti účastní minimálně a pouze ty s velmi lehkým postižením. Častěji se můžeme setkat s dětmi s tzv. hraničními intelektovými schopnostmi (tj. nízká úroveň v rámci normy).

Speciální vzdělávací potřeby dětí s nízkými rozumovými schopnostmi - vhodná opatření:

- o Poskytnout více času na veškerou činnost.
- o Zadávat jednoduché instrukce, po jednotlivých krocích.
- o Nespoléhat se na samostatnost dítěte - sledovat, kontrolovat dítě.
- o Velkou pomocí může být kamarád - patron.
- o Hledat silné stránky dítěte a z nich vycházet.
- o Oceňovat snahu (i při slabším celkovém výkonu).
- o Zamezit zesměšňování.

Tělesné postižení - příčinou je:

- o vada pohybového a nosného ústrojí, tj. kostí, kloubů, šlach i svalů a cévního zásobení,
- o poškození nebo porucha nervového ústrojí, která se projevuje porušenou hybností.

Děti se závažným tělesným postižením jsou v oddílech asi zřídka. Mohou zde být děti s lehčím handicapem, který jim nebrání v účasti na programu.

Speciální vzdělávací potřeby dětí s tělesným postižením - vhodná opatření

Nutno vycházet z typu postižení a z toho plynoucích omezení. Dítě může potřebovat:

- o Více času na určité činnosti.
- o Dopomoc u některých činností - pomáhat může kamarád, instruktor, vedoucí.
- o Zkrácení činností - činnost zvládne, ale nevydrží ji vykonávat stejně dlouho jako ostatní děti.
- o Náhradní činnost - činnost vykonávanou ostatními dětmi nezvládne, ale může zatím dělat něco jiného.
- o Ocenění za snahu bez ohledu na konečný výsledek.
- o Zamezit zesměšňování.

Zrakové postižení

Širší význam pojmu zahrnuje různé druhy a stupně snížených zrakových schopností.

O zrakovém postižení v užším slova smyslu hovoříme, pokud

- o poškození zraku ovlivňuje činnosti v běžném životě,
- o běžná optická korekce nepostačuje.

Těžce zrakově postižení:

- o nevidomí
- o slabozrací

Děti se závažným zrakovým postižením jsou v oddílech asi zřídka. Mohou zde být děti s lehčí zrakovou vadou korigovanou brýlemi nebo kontaktními čočkami, která jim nebrání v účasti na programu.

Speciální vzdělávací potřeby u dětí s vadami zraku - vhodná opatření

- o Dobré osvětlení (dle možností)
- o Dbát na bezpečnost činností
 - u her a jiných činností zabránit možnosti rozbití brýlí a následnému zranění,
 - počítat s tím, že tyto děti nesmí zvedat těžká břemena,
 - počítat s možností zhoršeného vidění v šeru.

Sluchové postižení - typy:

- o nedoslýchavost
- o zbytky sluchu
- o hluchota
- o získaná ztráta sluchu - ohluchlost

prelingvální vady sluchu - vzniknou před ukončením vývoje řeči, dorozumívání je problém

postlingvální vady sluchu - vzniknou u lidí s rozvinutou řečí

Rozlišujeme různé stupně sluchového postižení:

- o lehká nedoslýchavost - obtíže se slyšením v hluku, na ulici, v hovoru s více osobami najednou, nebo při sledování televize;
- o středně těžká nedoslýchavost - postižený potřebuje sluchadla, která umožňují dobré rozumění hlasité řeči;
- o těžká nedoslýchavost - sluchadla nutností;
- o prakticky ohluchlí se bez sluchadel neobejdou, k dobrému rozumění pomáhá odezírání;
- o úplná hluchota - sluch pomocí sluchadel korigovat vůbec nelze.

V oddílech mohou být děti s různým stupněm nedoslýchavosti, které používají běžnou řeč.

Speciální vzdělávací potřeby u dětí s vadami sluchu - vhodná opatření

- o Mluvit k dítěti nahlas.
- o Obracet se na dítě přímo (zajistit možnost odezvat).
- o Ujistit se o porozumění instrukcím, pokynům.
- o Dbát na bezpečnost činností.
 - počítat se zhoršenou orientací dítěte podle zvukových signálů,
 - vyloučit možnost poškození naslouchacího přístroje.

Vady řeči

Patří sem řada poruch řeči, téměř se všemi se můžete u dětí v oddílech setkat:

- o Opožděný vývoj řeči - rozvoj řečových dovedností probíhá pomaleji, dítě může mít menší slovní zásobu než vrstevníci, vyjadřovat se méně obratně.
- o Dyslalie - vady výslovnosti. Většinou se podaří výslovnost upravit před nástupem do školy, dílčí vady ale mohou přetrvávat.
- o Vývojová dysfázie - pod hranici mentální úrovně jedince je snížena schopnost produkovat řeč (expresivní dysfázie) nebo chápat řeč (receptivní dysfázie). Dítě tak může působit jako méně nadané.
- o Dysartrie - ztížená artikulace při normálním chápání významu.
- o Koktavost - křeče mluvních orgánů narušují výslovnost.
- o Breptavost - nápadně rychlá mluva s nedbalou artikulací, komolením slov, vynecháváním hlásek a slabik a přeřikáváním.
- o Palatolalie - vada řeči při rozštěpu patra, často jde o huhňavost.
- o Mutismus (nemluvnost) - dítě nemluví, přestože je řeč dobře rozvinuta. Často jde o selektivní (elektivní) mutismus - situační, výběrový m. - dítě nemluví jen v některém prostředí nebo s některou osobou, jinak mluví normálně. Problém by měl řešit psycholog, případně klinický logoped.
- o Afázie - narušení řečových center v mozku (většinou po úraze)
 - motorická - neschopnost řeč tvořit,
 - senzorická - postižena schopnost porozumění.

Speciální vzdělávací potřeby u dětí s vadami řeči - vhodná opatření

- o Dát dítěti dostatek času na vyjádření.
- o Zabránit zesměšňování, na vadu neupozorňovat.
- o Taktně zjistit, zda je dítě v péči logopeda.

Autismus

Poruchy autistického spektra (PAS)

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Jedna z nejzávažnějších poruch dětského mentálního vývoje - vrozená porucha některých mozkových funkcí, vzniká na neurobiologickém podkladě. Projevuje se abnormální sociální interakcí, stálými opakujícími se vzorci chování a narušenými komunikačními schopnostmi. Dítě dobře nerozumí tomu, co vidí, slyší a prožívá, duševní vývoj je narušen hlavně v oblasti komunikace, sociální interakce a představitosti. Autismus doprovázejí specifické vzorce chování.

Speciální vzdělávací potřeby dětí s PAS

V oddílech mohou být jen děti s lehkými projevy PAS.

Je třeba počítat se specifiky:

- o Mají problémy v chápání sociálních situací, obtížně se vžívají do myšlení a pocitů ostatních.
- o Mají potíže chápat humor, ironii, metafory, nadsázku.
- o Bývají samotáři, někdy se chovají natolik odlišně, že nejsou ostatními dětmi přijímány.
- o Často bývají velmi neobratné, mívají potíže s psaním a tělocvikem.

Specifické poruchy učení

Jde o obtíže s učením, které nejsou způsobeny ani celkovým snížením schopností, ani smyslovým nebo tělesným postižením, ani nevhodnou metodou učení ani nedostatečnou příležitostí k učení.

Příčinou specifických poruch učení jsou **dílčí nedostatky ve struktuře schopností** vedoucí k obtížím při zvládnání základních školních dovedností (především čtení, psaní, počítání). Poruchy mohou být např. v oblasti zrakového a sluchového vnímání, prostorové a pravo-levé orientace, grafomotoriky a vizuomotoriky. Často jsou poruchy ve více oblastech.

Terminologie:

- o Porucha čtení - dyslexie
- o Porucha psaní (motorická složka) - dysgrafie
- o Porucha psaní (pravopisná složka) - dysortografie
- o Porucha počítání - dyskalkulie
- o Porucha kresebných schopností - dyspinxie
- o Porucha hudebních schopností - dysmuzie
- o Porucha pohybových schopností - dyspraxie

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

PIONÝR

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Příčinou vzniku specifických poruch učení je velmi často dědičnost, někdy může jít o poškození v průběhu těhotenství, při porodu, nebo krátce po porodu, případně o kombinaci těchto příčin.

Výskyt v populaci (závažnější poruchy) se udává asi u 4% jedinců. Poruchy se častěji vyskytují u chlapců, poměr výskytu chlapci : dívky je asi 4 : 1.

Speciální vzdělávací potřeby u dětí se specifickými poruchami učení

DYSLEXIE - možné obtíže:

Dítě trpící dyslexií čte většinou pomaleji, neplynule - čtení není zautomatizované. Mohou se vyskytovat specifické chyby: záměny písmen - zvláště často b-d, m-n, samohlásky; vynechávky písmen; změna pořadí písmen (inverze); domýšlení. Dítě může mít obtíže ve vnímání obsahu čteného textu (neví, o čem četlo) nebo s porozuměním obsahu textu (nerozumí dobře tomu, co četlo). Čtenářské obtíže se mohou projevit také jako problémy při práci s mapou. Většina dyslektiků čte nerada.

DYSLEXIE - vhodná opatření:

- o poskytnout na čtení více času
- o čtení zajistí někdo jiný
- o nenechat hlasitě číst před ostatními
- o zvětšit písmo
- o zjednodušit psané instrukce
- o zvýraznit klíčová slova
- o přesvědčit se o porozumění textu

DYSGRAFIE - možné obtíže:

Dítě píše většinou pomaleji, protože vytváření tvarů písma je pro ně obtížné. Písmo je neúhledné až nečitelné, kolísá velikost i umístění na lince, tvary bývají „ostré“. Objevují se typické chyby: záměny tvarově blízkých písmen, vynechávky znamének, vynechávky písmen. Protože dysgrafik potřebuje víc času a pozornosti na správné zapsání textu, může chybovat v již osvojených pravopisných jevech. Většina dysgrafiků má nechuť k „ručnímu“ psaní.

DYSORTOGRAFIE - možné obtíže:

Dítě píše většinou pomaleji, protože potřebuje více času na správné zapsání textu (poskládat správná písmena ve správném pořadí, vyznačit správně délky samohlásek, měkčení). Objevují se specifické chyby: vynechávky nebo přídavky znamének,

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

PIONÝR

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

vynechávky písmen, slabik, slov, záměny zvukově blízkých písmen, inverze písmen, komolení slov. Protože dysortografik potřebuje víc času a pozornosti než ostatní na správné zapsání slyšeného (nebo přepisovaného) textu, často udělá pravopisné chyby i v již dobře osvojených jevech. Většina dysortografiků nerada píše.

DYSGRAFIE A DYSORTOGRAFIE - vhodná opatření jsou u obou poruch stejná:

- o poskytnout na psaní více času
- o psaní zajistí někdo jiný, spolupráce v týmu
- o taktní opravení chyb nebo
- o přijetí výsledku, jaký je
- o umožnit psaní na počítači (zápis do kroniky)
- o zabránit zesměšňování

DYSKALKULIE - možné obtíže:

Porucha se může týkat různých oblastí matematických schopností, příznaky tedy mohou být různorodé. Většinou dítě počítá pomalu, dělá chyby i v jednoduchých výpočtech. Mohou se objevit záměny číslic, inverze (změna pořadí) číslic při psaní. Časté jsou obtíže v prostorové a pravo-levé orientaci, obtíže v orientaci na číselné ose, v řadách. Dítě může mít také obtíže v porozumění výrazům jako: hned před, o tři za, o dva více - dvakrát více ...

DYSKALKULIE - vhodná opatření:

- o na počítání poskytnout víc času
- o využívat spolupráci v týmu
- o umožnit práci s kalkulátorem
- o ověřit, zda dítě porozumělo instrukcím
- o zabránit zesměšňování

DYSPRAXIE - možné obtíže:

Ze specifických poruch učení je dyspraxie pro práci s dětmi v oddílech nejvýznamnější. Pro dyspraktika je typická neobratnost v jemné a hrubé motorice, problémy při koordinaci pohybů. Má obtíže v sebeobsluze, proto je často neupravený. Nedokáže udržet své věci v pořádku, často je považovaný za „lajdáka“, nepořádníka. Je to „nešika“ pomalý při pohybových aktivitách, neúspěšný v pohybových hrách - v týmu to ostatním nechtěně kazí.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

PIONÝR

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Problém je v tom, že dyspraxie komplikuje dítěti i práci ve škole (kromě toho je často spojena s některou z dalších specifických poruch učení) - ve škole tedy nezažije mnoho úspěchů. A proto by toto dítě potřebovalo v mimoškolních aktivitách najít oblast, kde bude kompetentní a bude pozitivně přijímáno (přesto, že je „nešika“).

DYSPRAXIE - vhodná opatření:

- o výhodou je pestrá činnost - pomůže najít oblast, kde může být i dyspraktik úspěšný
- o ocenit snahu, bez ohledu na konečný výsledek
- o nepřeceňovat soutěživost, podporovat spolupráci
- o poskytnout dítěti více času na obtížné činnosti
- o využívat také záměrný trénink potřebných dovedností
- o zabránit zesměšňování

Shrnutí - co je důležité při práci s dětmi se specifickými poruchami učení:

- o zohlednění dílčích nedostatků
- o zdůraznění silných stránek, přínosu dítěte pro tým
- o podpora týmem, zvyšování sebedůvěry dítěte
- o zabránit zesměšňování

Specifické poruchy chování

Podkladem obtíží jsou poruchy aktivity a pozornosti. Příčinou je nedozrálост kognitivních (poznávacích) center mozku, dochází k narušení neurochemických spojů, které mají zajišťovat předávání informací mezi mozkovými buňkami.

Příčinou vzniku (stejně jako u specifických poruch učení) je nejčastěji dědičnost, někdy může jít o drobné poškození v průběhu těhotenství, při porodu, nebo krátce po porodu, případně o kombinaci těchto příčin.

Výskyt těchto poruch v populaci se udává 1 - 5% (podle metody posuzování). Stejně jako specifické poruchy učení se specifické poruchy chování také častěji vyskytují u chlapců než u děvčat (asi 5x častěji).

Nejčastěji se setkáváme s těmito diagnózami:

Poruchy pozornosti označované anglickou zkratkou ADD (*Attention Deficit Disorder*), nověji ADHD-PI nebo ADHD-I (*Attention Deficit Hyperaktivity Disorder - predominantly inattentive*) - v popředí jsou obtíže soustředit pozornost a soustředění je krátkodobé a křehké (snadná vyrušitelnost vnějšími nebo vnitřními rušivými

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

PIONÝR

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

podněty nebo obtíž zaměřit se na jednu věc - někdy oba problémy zároveň). Typická je zapomnětlivost, pomalé tempo zpracování podnětů a snadná unavitelnost. Při psychické zátěži se dítě brzy unaví a „vypne se“ (často tzv. denní snění). Někdy se pak dítě po chvíli samo vrátí k původní aktivitě, jindy potřebuje „probudit“ a povzbudit k činnosti.

Poruchy pozornosti s hyperaktivitou (zkratka ADHD - *Attention Deficit Hyperactivity Disorder*) - v popředí obrazu je zvýšená aktivita a impulzivita. Poruchy koncentrace pozornosti a snadná vyrušitelnost jsou zde však také. Dochází ke kolísání a odklonům pozornosti, dítě se ale nezasní - začne se věnovat jiné aktivitě (často nežádoucí nebo nebezpečné). Nebezpečná je tendence reagovat impulzivně, bez rozmyšlení a bez posouzení možných následků. Tyto děti mívají velké množství úrazů.

Nevýhodnou (méně častou) kombinací jsou také poruchy pozornosti v kombinaci s výrazně sníženou aktivitou (hypoaktivita) a velmi pomalým tempem zpracování podnětů.

Charakteristické znaky dětí s poruchami pozornosti (ne všechny najdeme u každého):

- o *Obtíže v soustředění pozornosti* - soustředění se nedaří, není dostatečně hluboké nebo dostatečně dlouhé.
- o *Poruchy aktivity*:
 - *hyperaktivita* - živost, neustálý pohyb rukou, nohou, neposedí, mění polohu těla, střídá činnosti, neklid se při psychické zátěži a při únavě zvyšuje. Problém vzniká, pokud toto chování ostatní ruší.
 - *hypoaktivita* - apatičnost, pomalost reakcí, denní snění. Může na svoje okolí působit dojmem méně bystrého dítěte.
- o *Impulzivnost* - nejčastěji je spojena s hyperaktivitou a hodně komplikuje život. Na podněty dítě reaguje rychle a často nepřiměřeně, nejdřív jedná a pak myslí, nepředvídá následky a neuvědomuje si nebezpečí (časté úrazy malých chlapců).
Mírnější formou je zmatené chování - neschopnost zorganizovat si práci, zapomínání věcí, úkolů, chození pozdě. Situace řeší tyto děti uspěchaně a kvůli tomu dělají chyby (nepřečte si pozorně pokyny při hře, popis cesty, návod na vaření ...). Častým znakem je také *netrpělivost a nedostatek tolerance* - nedokáže čekat, až přijde na řadu, vynucuje si věci.
- o *Obtíže s koordinací, neobratnost, nešikovnost* - problémy se mohou týkat hrubé motoriky, velkých svalových skupin (neobratná chůze, běh, obtíže s udržením rovnováhy). Častěji jsou obtíže v jemné motorice (přesné a cílené pohyby) a v senzomotorické koordinaci (souhra oko - ruka, oko - noha). Bývá také artikulační neobratnost.
- o *Obtíže s řečí* - často poruchy raného vývoje řeči, pomalejší rozvoj verbální komunikace, obtíže s výslovností, s tvořením vět, komolení slov.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

PIONÝR

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- o *Problémy s krátkodobou pamětí* jsou nejvýraznějším znakem poruchy pozornosti. Abychom si nějaký přicházející podnět mohli zapamatovat, musíme jej po dostatečně dlouhou dobu podržet v centru pozornosti - a to se dětem s poruchou pozornosti často nepodaří. Zvláště obtížné je to pro slyšené informace, proto si děti s poruchami pozornosti lépe zapamatují zrakové vjemy než sluchové, slyšená instrukce nebo její část jim často unikne.
- o *Poruchy spánku* (problémy s usínáním, buzení se během noci, neklidný spánek, noční děsy, někdy noční pomočování).
- o *Problémy s jídlem* (sklon k nechutenství, k vybíravosti v jídle, zažívací obtíže).
- o *Problémy s učením* - škola je místem neúspěchu, příčinou jsou vývojové poruchy pozornosti, paměti, vnímání, koordinace a řeči.
- o *Specifické rysy chování* (zvl. u ADHD):
 - nepružnost, obtíž přizpůsobit se změnám, sklon k tvrdohlavosti,
 - snížená schopnost vyrovnávat se s neúspěchy,
 - nerozhodnost,
 - nízké sebepřijetí, nevěří si (po negativních zkušenostech),
 - necítí se dobře mezi mnoha lidmi,
 - často problematické způsoby pro získání uznání okolí, podléhá vlivu kamarádů,
 - sociální nezralost, často šaškování,
 - nechá se snadno vyprovokovat.

Jaké obtíže mohou nastat při práci s dětmi s poruchami pozornosti, je možno do značné míry vyvodit z výše uvedeného přehledu problémů.

Dítě s poruchami pozornosti (ADD, bez hyperaktivity) nejčastěji:

- o nezačne činnost včas s ostatními,
- o přeruší nebo nedokončí činnost,
- o nezachytí pokyn, celou instrukci,
- o dělá něco jiného, je „popleta“.

V kombinaci s hypoaktivitou navíc:

- o pracuje velmi pomalu,
- o často působí jako méně nadané dítě.

Vhodná opatření:

- o Před zadáváním pokynů si zajistíme pozornost všech dětí, toho s poruchou pozornosti si všimneme především.
- o Zvláště si ověříme pochopení instrukce.
- o Dítě průběžně sledujeme, „probudíme“ je při přerušení činnosti nebo zachráníme v nebezpečné situaci.
- o Kamarád - patron může být velmi užitečný a části starostí nás zbaví.
- o Pozor na bezpečnost - tento člen oddílu je neobratný a nepozorný!

Dítě s poruchami pozornosti s hyperaktivitou (ADHD) nejčastěji:

- o Přeruší nebo úplně opustí činnost, jde dělat něco jiného,
- o věnuje se nežádoucí činnosti, která může ostatní rušit nebo být nebezpečná,
- o je netrpělivé, nezvládá čekat, až přijde na řadu,
- o vykřikuje, skáče ostatním do řeči,
- o vyvolá konflikt nepřiměřenou impulzivní reakcí na neutrální podnět,
- o nezachytí instrukce, pokyny,
- o je zrychlené a kvůli tomu nepracuje přesně, dělá chyby,
- o často hrozí nebezpečná aktivita (impulzivní reakce, podcenění nebezpečí, chybí představa o následcích)!!!

Vhodná opatření:

- o Zajistit si pozornost pro sdělení.
- o Instrukce zadávat krátké, ověřit si pochopení.
- o Velmi důležité pokyny dát i písemně.
- o Dítě sledujeme, vrátíme k žádoucí činnosti, zachráníme v nebezpečné situaci.
- o Pomoc kamaráda - patrona je velmi žádoucí, musí být ale pro dítě s ADHD přijatelná.
- o Strukturovat čas, činnosti - u těchto dětí je zvýšená potřeba řádu (i když ho nedokážou vždy dodržovat).
- o Střídat činnosti různého typu.
- o Tolerovat stálý mírný neklid, neupozorňovat na něj, nepeskovat dítě.
- o Hledat aktivity, ve kterých bude dítě úspěšné.
- o Ocenit snahu, zlepšení - nesrovnávat s ostatními ale vyzdvihnout pokroky dítěte samého.
- o Ocenit před ostatními, problémy řešit v soukromí.
- o Hodnotit chování, nikoli dítě.
- o Nespoléhat na „dálkové ovládání“ hlasem - nefunguje (lépe je sdělit potřebné tiše zblízka, upozornit lehkým dotykem).
- o Při nebezpečných akcích si s dítětem předem domluvit pravidla chování, mít ho blízko sebe, nejlépe na dosah.

Přínos práce v oddíle (nejen) pro dítě se speciálními vzdělávacími potřebami

Děti se speciálními vzdělávacími potřebami to většinou nemají lehké. Jejich hlavní činnost ve školním věku - učení - je pro ně obtížnější než pro ostatní děti, řada věcí se jim přes vynaloženou snahu nedaří, méně často zažívají úspěch. Často vnímají negativní hodnocení ze strany rodičů, učitelů i vrstevníků. A tak je pro ně mnohem těžší utvořit si reálné sebehodnocení, poznat své silné a slabší stránky (často vnímají jen ty slabší).

Zapojení do činnosti v dětské organizaci je jednou z mála možností, jak podpořit zdravý vývoj osobnosti těchto dětí. Dostanou se do přátelského prostředí, kde hlavním cílem není „super výkon“ a překonání soupeřů, ale týmová spolupráce a vzájemné kamarádství. Různorodá činnost umožní i dítěti s nějakým handicapem

nejen hravou formou získat užitečné vědomosti, dovednosti, návyky, ale také zažít alespoň někdy úspěch a ocenění od kamarádů.

Snažte se proto tyto „děti s problémem“ lépe poznat a pomoci jim v začlenění mezi ostatní. Není to vždycky jednoduché (zvláště s těmi až moc aktivními), ale velmi užitečné a důležité.

Nakonec několik hesel užitečných nejen pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami:

- o Není důležité zvítězit, ale zúčastnit se.
- o Chyby jsou příležitost k učení.
- o Chceš-li mít určitou vlastnost, jednej tak, jako bys ji už měl.
- o Všímej si mě, když jsem hodný.
- o Jsem nejlepší, jaký v tuto chvíli můžu být.

Použitá literatura:

- 1) PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. Pedagogický slovník. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013, 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9.
- 2) HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. Velký psychologický slovník. Vyd. 4., V Portálu 1. Praha: Portál, 2010, 797 s. ISBN 978-80-7367-686-5.
- 3) Text byl vytvořen z velké části na základě autorčiny dlouholeté odborné praxe v pedagogicko-psychologické poradně.

Vydala: Jihomoravská krajská organizace Pionýra pro vnitřní potřebu

Údolní 58a, Brno 659 88, www.jmpionyr.cz

Publikace vydána v rámci projektu Pojd'me spolu hrazeného z ESF

Prošlo jazykovou korekturou, neprodejné.

© Brno 2015

1. vydání